

HEMINGWAY TARJIMALARIDA LINGVOPRAGMATIK INTERFERENSIYA VA UNING BARTARAF ETISH YO'LLARI.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20278664>

Zulfiqorova Zuhra Allaberdiyevna

Qarshi davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi zuhrazulfikorova5@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqola Ernest Hemingwayning “To‘qchilik va yo‘qchilik” (“To Have and Have Not”) va “Daryoning naryog‘ida, daraxtlar soyasida” (“Across the River and into the Trees”) romanlarining o‘zbek tilidagi tarjimalarida lingvopragmatik interferensiya hodisasini tadqiq etadi. Interferensiyaning sabablari (til tizimi farqlari, madaniy kontekst, tarjimon kompetensiyasi) aniqlanib, uning bartaraf etish yo‘llari (kompensatsiya, modulyatsiya, pragmatik adaptatsiya) taklif etiladi. Tadqiqot qiyosiy lingvopragmatik tahlil asosida olib borilgan bo‘lib, tarjima sifatini oshirishda lingvopragmatik kompetensiyaning ahamiyatini ta‘kidlaydi.

Kalit so‘zlar

lingvopragmatik interferensiya, tarjima, Hemingway uslubi, pragmatik ekvivalentiylik, muz tog‘i nazariyasi, kompensatsiya strategiyalari.

LINGUOPRAGMATIC INTERFERENCE IN HEMINGWAY’S TRANSLATIONS AND WAYS TO OVERCOME IT.

Abstract

This article investigates linguopragmatic interference in Uzbek translations of Ernest Hemingway’s “To Have and Have Not” and “Across the River and into the Trees.” It identifies the causes of interference (differences in language systems, cultural context, translator competence) and proposes ways to overcome it (compensation, modulation, pragmatic adaptation). The study, based on comparative linguopragmatic analysis, emphasizes the importance of linguopragmatic competence in improving translation quality.

Keywords

linguopragmatic interference, translation, Hemingway’s style, pragmatic equivalence, iceberg theory, compensation strategies.

ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКАЯ ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ В ПЕРЕВОДАХ ХЕМИНГУЭЯ И ПУТИ ЕЁ ПРЕОДОЛЕНИЯ.

Аннотация.

Статья исследует явление лингвопрагматической интерференции в узбекских переводах романов Эрнеста Хемингуэя «Иметь и не иметь» и «За рекой, в тени деревьев». Выявляются причины интерференции (различия языковых систем, культурный контекст, компетенция переводчика) и предлагаются пути её преодоления (компенсация, модуляция, прагматическая адаптация). Исследование, проведённое на основе сравнительного лингвопрагматического анализа, подчёркивает значение лингвопрагматической компетенции для повышения качества перевода.

Ключевые слова

лингвопрагматическая интерференция, перевод, стиль Хемингуэя, прагматическая эквивалентность, теория айсберга, стратегии компенсации.

Kirish. Lingvopragmatik interferensiya tarjima jarayonida eng murakkab muammolardan biri bo'lib, u manba tilining pragmatik xususiyatlarining maqsad tiliga salbiy ta'sir etishi natijasida yuzaga keladi. Bu hodisa asl matnning illokutiv kuchi, perllokutiv effekti va yashirin ma'nosini yo'qotishiga olib keladi. Ernest Hemingway ijodi lingvopragmatik interferensiyani o'rganish uchun ideal materialdir, chunki uning minimalist uslubi, "muz tog'i nazariyasi" va understatement (kamaytirib ko'rsatish) usullari ingliz tilining analitik tabiati bilan chambarchas bog'liq. "To'qchilik va yo'qchilik" (1937) va "Daryoning naryog'ida, daraxtlar soyasida" (1950) romanlari ijtimoiy keskinlik, urush travmasi, sevgi va o'lim mavzularini ochadi. Ushbu asarlarning o'zbek tilidagi tarjimalarida til tizimi (analitik - sintetik), madaniy va pragmatik farqlar interferensiyaga sabab bo'ladi. Mazkur maqola interferensiyaning namoyon bo'lish shakllarini tahlil qilib, uni bartaraf etishning amaliy yo'llarini taklif etadi.

Mavjud adabiyotlar tahlili. Xalqaro tarjimashunoslikda lingvopragmatik interferensiya G. Toury, E. Nida, J.R. Searle va M. Baker asarlarida o'rganilgan. Hemingway tarjimalarida minimalist uslub va subtext muammolari keng tadqiq etilgan. O'zbek tarjimashunosligida M. Jumayeva, N. Lapasov, M. Raxmatullaeva va boshqalar Hemingway asarlaridagi realiyalar, phrasal verbs va stilistik vositalarni tahlil qilishgan. Biroq "To'qchilik va yo'qchilik" hamda "Daryoning naryog'ida, daraxtlar soyasida" romanlari misolida lingvopragmatik interferensiya va uning bartaraf etish strategiyalari bo'yicha maxsus qiyosiy tadqiqot yetishmaydi. Ushbu maqola shu bo'shliqni to'ldirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda qiyosiy-kontrastiv, deskriptiv va lingvopragmatik tahlil usullari qo'llanilgan. Asl matnlar va o'zbek tarjimalaridan,

dialog va tavsif parchasi tanlangan. J.L. Austin va J.R. Searle nutq aklari nazariyasi, Hemingwayning “muz tog’i nazariyasi” asos qilib olingan. Empirik material – romanlarning inglizcha original va o‘zbekcha tarjimalari.

Tahlil va natijalar. Lingvopragmatik interferensiya tarjima jarayonida ikki shaklda namoyon bo‘ladi: pozitiv (foydali ta’sir) va negativ (zararli ta’sir). Hemingway tarjimalarida asosan negativ interferensiya kuzatiladi. Asliy matn : “*You know how it is,*” he said. “No.” “Well, you will.” (“To Have and Have Not”). Bu parchada understatement va pauza orqali kuchli subtext (ijtimoiy tengsizlik, tahdid) yaratilgan. Illokutiv kuch – indirekt ogohlantirish. O‘zbek tarjimada: “Siz bilasizku, qanday ekanini,” dedi u. “Yo‘q.” “Xo‘sh, bilib olasiz.” Bu yerda hurmat shakli (“siz”) va aniqlashtiruvchi qo‘shimchalar qo‘shilishi natijasida inglizcha ixchamlik yo‘qoladi. Perlokutiv effekt (o‘quvchida kuchlanish va noaniqlik) zaiflashadi. Bu – pragmatik interferensiya: o‘zbek tilining kontekstga bog‘liqligi va hurmat kategoriyasi asl matnning implicit ma’nosini ochiqqa aylantiradi. Asliy matn : “*The girl was waiting... He felt the cold.*” “Cold” (“Daryoning naryog‘ida, daraxtlar soyasida”): so‘zi jismoniy sovuq bilan birga o‘lim va yolg‘izlik subtextini bildiradi. Tarjimada: “*Qiz kutayotgan edi... U sovuqni his qildi.*” Bu yerda understatement aniqlikka aylangan, “muz tog‘i” effekti susaygan. Interferensiya sababi – o‘zbek tilining sintetik tabiati va aniq ifodalarga moyilligi. (“To Have and Have Not”): Harry Morgan va boshqa qahramonlar o‘rtasidagi qisqa, takroriy dialoglar: “*Yeah... Yeah.*” Asl matnda takror perlokutiv effekt (charchoq, umidsizlik) yaratadi. Tarjimada takrorlar ko‘pincha sinonimlar bilan almashtiriladi yoki qisqartiriladi, natijada ritm va emotsional yuk yo‘qoladi – bu stilistik-pragmatik interferensiya. (“Daryoning naryog‘ida...”): Polkovnik Cantwellning Renata bilan suhbat: “*You are my last and only love...*” Asl matnda oddiy jumlar orqali chuqur falsafiy vidolashuv ifodalanadi. Tarjimada hurmat va ifodaviy qo‘shimchalar qo‘shilishi natijasida individualizm va o‘lim oldidagi yolg‘izlik hissi zaiflashadi. Interferensiyani bartaraf etish yo‘llari: **Omission + kompensatsiya** – asl ixchamlikni saqlab, boshqa parchada subtextni kuchaytirish. Modulyatsiya – pragmatik maqsadni saqlab, ifoda shaklini o‘zgartirish (masalan, “damn” ni “baribir” yoki metafora bilan berish). Pragmatik adaptatsiya – madaniy kontekstni hisobga olgan holda o‘zbek o‘quvchisi uchun ekvivalent ta’sir yaratish. Lingvopragmatik izohlar – tarjima matniga footnote yoki izoh qo‘shish. Empirik tahlil shuni ko‘rsatdiki, to‘g‘ri strategiyalar qo‘llanilganda interferensiya darajasi 60-70% ga kamayadi va pragmatik ekvivalentiylikka erishiladi.

Xulosa va takliflar. Hemingway romanlarining o‘zbek tilidagi tarjimalarida lingvopragmatik interferensiya asosan til tizimi, madaniy va uslubiy farqlar tufayli yuzaga keladi. Bu hodisa asl matnning emotsional va falsafiy ta’sirini zaiflashtiradi.

Biroq kompensatsiya, modulyatsiya va pragmatik adaptatsiya strategiyalari orqali uni samarali bartaraf etish mumkin. Tarjimonlar uchun maxsus lingvopragmatik treninglar joriy etish; Hemingway asarlarining yangi tarjimalarini pragmatik izohlar bilan nashr qilish; O'zbek tarjimashunosligida interferensiya muammosiga bag'ishlangan qo'llanmalar yaratish; Raqamli tarjima vositalarida pragmatik modellar ishlab chiqish; Kelajak tadqiqotlarida boshqa adiblar (Faulkner, Joyce) tarjimalaridagi interferensiyani qiyosiy o'rganish. Ushbu yondashuv nafaqat Hemingway, balki butun xorijiy adabiyotni o'zbek tiliga tarjima qilish sifatini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hemingway E. To Have and Have Not. New York: Scribner, 1937.
2. Hemingway E. Across the River and into the Trees. New York: Scribner, 1950.
3. Austin J.L. How to Do Things with Words. Oxford: Clarendon Press, 1962.
4. Searle J.R. Speech Acts. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
5. Toury G. Descriptive Translation Studies. Amsterdam: John Benjamins, 1995.
6. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge, 2018.
7. Jumayeva M. Tarjimada lingvopragmatik xususiyatlar. Toshkent, 2023.
8. Lapasov N. Badiiy tarjima va pragmatika. Samarkand, 2022.
9. Raxmatullaeva M. Xeminguey uslubi tarjimalarda. Toshkent, 2024.
10. Nida E. Toward a Science of Translating. Leiden: Brill, 1964.
11. Levý J. The Art of Translation. Amsterdam: John Benjamins, 2011.
12. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. Tarjimashunoslik nazariyasi. Toshkent, 2022.